

เจดีย์กู่คำ หรือเจดีย์วัดเจดีย์เหลี่ยม มีรูปแบบที่สัมพันธ์กับเจดีย์จามเทวี ที่วัดจามเทวี ในศิลปะทวารวดี
(ภาพ: www.unseentourthailand.com)

ซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนแบบศิลปะพม่าสมัยเมืองมณฑล

ลวดลายปูนปั้นเถาใบไม้แบบศิลปะพม่าสมัยเมืองมณฑาเลย์ บนเจดีย์กู่คำวัดเจติย์เหลี่ยม

พระพุทธรูปประทับนั่งแบบศิลปะพม่าสมัยเมืองมณฑาเลย์ มีลักษณะเด่นที่จีวรมีริ้ว
และพระพักตร์มีกรอบกระบังหน้า

ซุ้มพระพุทธรูปประทับยืนเจดีย์กู่คำวัดเจดีย์เหลี่ยม

สิงห์ประดับมุมเจดีย์กู่คำวัดเจดีย์เหลี่ยม เป็นสิงห์แบบพม่าที่พบทั่วไปในล้านนา

วิหารวัดเจดีย์เหลี่ยม ตัววิหารตั้งอยู่ในแนวแกนเดียวกับวิหารในระยะติดกัน อันเป็นแบบแผนที่พบทั่วไปในศิลปกรรมล้านนา โดยคงเป็นการสร้างวิหารขึ้นใหม่บนพื้นที่ๆ เคยเป็นที่ตั้งวิหารเดิม

วิหารตามสภาพในปัจจุบัน เป็นวิหารที่มีฐานและผนังสร้างด้วยปูน โครงสร้างของหลังคาเป็นเครื่องไม้ ในโครงสร้างแบบล้านนาคือ โครงสร้างแบบมั่วต่างไหม ตกแต่งด้วยข้อฟ้า ป้านลมที่

ปลายทำเป็นเศียรนาค ทำด้วยไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสี หน้าบันตกแต่งด้วยลายไม้แกะเป็นดอกไม้ ใบไม้ และรูปพระพุทธรูป มีพระสาวกสององค์นั่งพนมมืออยู่ด้านล่าง โถงกึ่งด้านล่างสุดของหน้าบันแกะสลักไม้เป็นลายคล้ายลายเมฆ หรือลายไฉ้หมู ที่ออกลายคดโค้งกว่นไปมา จนเต็มพื้นที่ ประตูทางเข้าประดับด้วยซุ้ม ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นเช่นเดียวกัน

ภายในวิหาร มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่มีรูปแบบอิทธิพลแบบเหมือนจริงตามแบบศิลปะตะวันตกที่มีสีสันสดใส อันเป็นรูปแบบที่วาดตามแบบศิลปะที่แพร่หลายมาจากกรุงเทพฯ ในช่วง 40-50 ปีที่ผ่านมา ผนังด้านขวามือพระประธาน วาดเป็นภาพพุทธประวัติ ด้านซ้ายมือพระประธาน วาดเป็นเรื่องพระเวสสันดร เช่น ตอนทานช้างให้แก่พวกพราหมณ์ ผนังด้านในเหนือประตูทางเข้า วาดเป็นภาพตอนพระพุทธองค์ผจญมารเต็มทั้งผนัง ผนังด้านหลังพระประธาน วาดเป็นภาพคันศร มหาโพธิ์ พระประธานประทับนั่งในปางมารวิชัย บนแท่นแก้วที่สร้างติดกับผนังวิหาร

วิหารวัดเจติยเฮลี่ยม ตั้งอยู่ในแนวแกนเดียวกับเจติย

การตกแต่งภายในวิหารวัดเจติยเหล็กมีการเขียนจิตรกรรมประดับในส่วนเหนือขอบหน้าต่าง
โดยฝั่งขวาพระประธานเขียนเรื่องเวสสันดรชาดก

ภาพจิตรกรรมเวสสันดรชาดก ตอนทานกัณฑ์ที่ทรงบริจาคช้าง

ภาพจิตรกรรมภายในวิหารฝั่งซ้ายพระประธานเขียนเรื่องพุทธประวัติ

ภาพจิตรกรรม ในผนังตรงข้ามพระประธาน เป็นพุทธประวัติตอนตรัสรู้ที่ทรงผจญมาร

พระประธานภายในวิหารวัดเจติยห์เหลี่ยม ในผนังด้านหลังเขียนจิตรกรรมต้นศรัทธาโพธิ์

อุโบสถวัดเจติยเหล็กม ปรากฏจารึกที่อุโบสถว่า สร้างเมื่อ พ.ศ. 2548 จากรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏ เป็นแบบศิลปะล้านนาที่ยังคงรักษาแบบแผนสถาปัตยกรรมล้านนาไว้ได้ เช่นระบบโครงสร้างแบบมั่วด่างไหม โดยฐานและฝาผนังอุโบสถทำด้วยปูน เครื่องบนเป็นไม้ ตกแต่งด้วยข้อฟ้าแกะเป็นรูปเศียรช้าง และป้านลม ที่ปลายของป้านลมแกะเป็นลายกระหนกม้วน ที่เรียกว่า “หางวัน” ลายหน้าบันเป็นลายไม้แกะสลักลายดอกไม้วัว ไม้ ลายหน้ากระดานก้านขด ลงสีทองประดับกระจกสี บริเวณกึ่งกลางสันหลังคาประดับด้วยฉัตร อุโบสถหลังนี้มีกำแพงแก้วล้อมรอบอีกด้วย

อุโบสถวัดเจติยเหล็กม

วัดช้างค้ำ (กานโถม)

วัดกานถม หรือ วัดช้างค้ำปัจจุบันเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ตำบลท่าวัง ตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่¹³ ชาวบ้านเรียกวัดนี้ว่า วัดช้างค้ำตามลักษณะเจดีย์ของวัดที่มีปูนปั้นเป็นรูปช้างโผล่ออกจากข้างฐานเจดีย์

สำหรับนามว่า กานถม มาจากความเชื่อที่เล่าว่า เป็นชื่อของ กานถม นายช่างหลวง โดยช่างประจำราชสำนักของพญามังราย เป็นที่โปรดปรานมากเพราะสามารถเอาชนะแวกเมืองผู้มาทำแข่งขันแสดงความเก่งกาจต่างๆ นานา¹⁴

¹³ สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ กรมศิลปากร, โบราณคดีสามทศวรรษที่เวียงกุมกาม, หน้า 76

วัดกานโถมนี้ ในการขุดค้นของกรมศิลปากรเมื่อ พ.ศ. 2527 ได้ค้นพบพระพิมพ์ในศิลปะหริภุญไชยจำนวนมาก เป็นหลักฐานแสดงว่าพื้นที่เวียงกุมกามเป็นที่ตั้งชุมชนมาก่อนสมัยล้านนาในสมัยพญามังรายแล้ว¹⁵

ศิลปกรรมวัดช้างค้ำ(กานโถม)

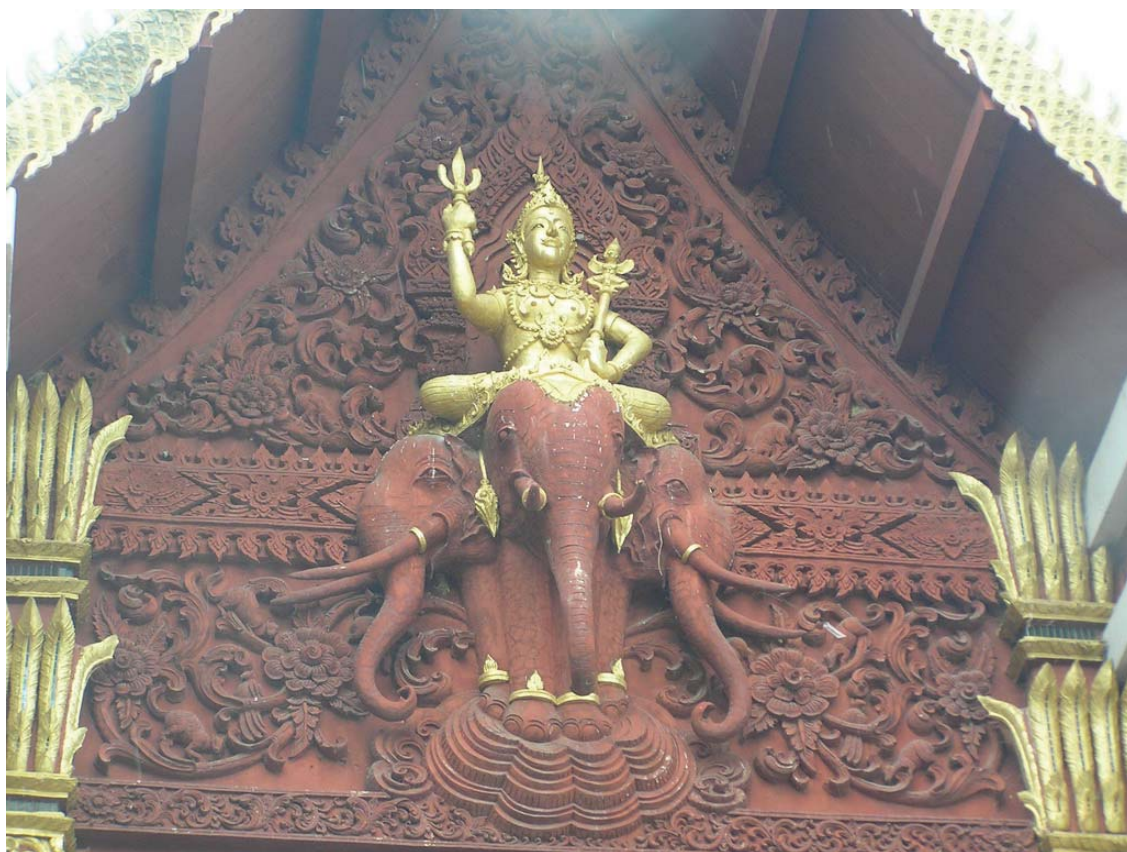
วิหารวัดช้างค้ำ มีจารึกด้านข้างผนังด้านนอกวิหาร ทำให้ทราบว่า วิหารถูกบูรณะขึ้นบนรากฐานเดิมเมื่อ พ.ศ. 2530-2532 ทำการฉลองในปี พ.ศ. 2532 นั้นเอง เป็นวิหารที่สร้างเป็นผนังทึบในพื้นที่บริเวณเสาด้านใน เสาแถวนอกสุดเปิดพื้นที่เป็นระเบียงโดยรอบ เครื่องบนหลังคาเป็นเครื่องไม้ ประดับด้วยช่อฟ้า ป้านลม หน้าบันเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ลายด้านหลังเป็นลายแกะสลักไม้ ลายก้านขด ทาด้วยสีน้ำตาลอมแดง

วิหารวัดช้างค้ำ ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน หน้าบันเทคนิคแกะสลักไม้ มีบันไดนาคทางขึ้นด้านหน้า

¹⁴ ศรัสวดี อ่องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา, หน้า 67.

¹⁵ ไกรสิน อุ่ณใจจินต์, เวียงกุมกาม : ราชธานีแรกเริ่มของล้านนา, (เชียงใหม่ : จรัสธุรกิจการพิมพ์, 2548), หน้า 41.

หน้าบันวิหารวัดช้างค้ำ เป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

เจดีย์วัดช้างค้ำ เจดีย์ตั้งอยู่ด้านหลังวิหาร เป็นเจดีย์ทรงปราสาท ฐานชั้นล่างเป็นฐานบัว หรือฐานปัทม์ยกเก็จซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปสองฐาน ในฐานชั้นล่างมีรูปช้างประดับอยู่ด้านทิศ ตะวันออก และบนฐานชั้นนี้มีเจดีย์มুম และหม้อดอกไม้แบบพม่าประดับอยู่ที่มุมทั้งสี่ด้วย ต่อด้วย ชั้นเรือนธาตุทรงปราสาท มีซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ด้านของชั้นเรือนธาตุ ต่อขึ้นไป ด้วยฐานปัทม์ยกเก็จ 2 ชั้น บัวปากระฆัง องค์กรฆัง บัลลังก์ บัวฝาละมี ปล้องไฉน 3 ปล้อง ต่อด้วย บัวปัทมบาทแบบศิลปะพม่า ต่อด้วยปลี และฉัตรยอด เจดีย์องค์นี้มีรูปแบบเช่นเดียวกันกับเจดีย์ใน ศิลปะพม่าราวพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา¹⁶

¹⁶ จีรศักดิ์ เสงฆศาสตร์, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, (เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง : 2548), หน้า 39.

เจดีย์วัดช้างค้ำเป็นเจดีย์ทรงปราสาท ที่มียอดที่เป็นแบบศิลปะพม่า

อุโบสถวัดช้างค้ำ ฐานและผนังอุโบสถสร้างด้วยปูน เสาทำด้วยไม้ทรงแปดเหลี่ยม เครื่องหลังคาทำด้วยไม้ ตกแต่งด้วย ช่อฟ้า ป้านลมที่ปลายแกะสลักไม้เป็นรูปเศียรนาค หน้าบันเป็นลายไม้แกะสลักลายก้านขด โถงคิ้วแกะสลักเป็นลายเทพพนมมีลายดอกไม้ใบไม้ประกอบ มีราวบันไดนาคทางเข้าอยู่ด้านหน้า ในชั้นหลังคาคลุมอีกด้วย

อุโบสถวัดช้างค้ำ

นอกจากนี้ยังฐานวิหาร(ร้าง) ในบริเวณที่ใกล้กับอุโบสถ พบฐานวิหารเป็นฐานของวิหารโบราณ ที่เหลือเพียงฐานล่าง ก่อด้วยอิฐเป็นฐานที่มีการยกเก็จ กรมศิลปากรทำการขุดแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2527 พบร่องรอยการสร้างวิหารทับซ้อนกัน 2 ครั้ง โดยฐานวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันตก พบฐานเจดีย์ตั้งอยู่ด้านหลังวิหาร และอุโบสถ ฐานเจดีย์พบเพียงฐานส่วนล่าง ในลักษณะฐานเขียงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ถัดขึ้นไปเป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยม รองรับฐานหน้ากระดานยกเก็จด้านละ 3 ตอน ซึ่งเป็นร่องรอยทางศิลปกรรมในสมัยราชวงศ์มังราย อันเป็นหลักฐานที่ว่าวัดช้างค้ำมีอายุมาช้านานแล้ว

ฐานวิหารวัดช้างค้ำ (ร้าง)

ศิลปกรรมเวียงกุมกาม

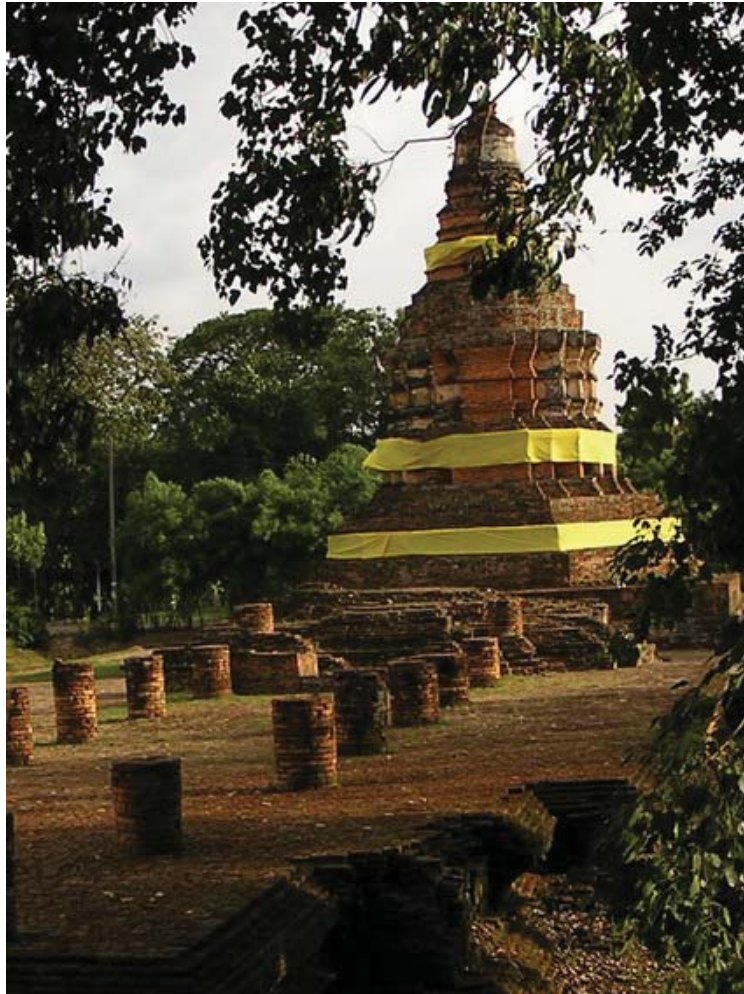
ศิลปกรรมในบริเวณเวียงกุมกามส่วนใหญ่เป็นวัดร้าง แต่ละวัดมักจะปรากฏเจดีย์ร้าง และสิ่งก่อสร้างอื่นประกอบ เช่น วิหาร อุโบสถ ชุ่มโขง ซึ่งมักเหลือเพียงฐานเท่านั้น วัดที่สำคัญได้แก่ วัดอীগัง วัดกู่ขาว วัดหัวหนอง วัดป่าด้อม วัดอ้ายหลาน วัดหนานช้าง

วัดอীগัง ตามสภาพปัจจุบันปรากฏเจดีย์และฐานวิหารในด้านหน้า น่าจะเป็นวิหารแบบเปิด (วิหารป่าว) คือ วิหารที่เปิดผนังโล่ง ลักษณะโครงสร้างเครื่องบนน่าจะเป็นหลังคาแบบซุ้มมั่วต่างใหม่ ส่วนเจดีย์เป็นทรงระฆัง ที่สร้างในราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 21¹⁷ พัฒนาการของเจดีย์องค์นี้ เน้นที่การสร้างฐานให้สูงขึ้น เช่น การเพิ่มความสูงของฐานเชิงชั้นแรกๆ แล้ว ฐานฐานปัทม์ยังมีการสร้างให้ ซ้อนเพิ่มขึ้นเป็นสองฐานอีกด้วย เจดีย์ทรงระฆังวัดอীগังเป็นเจดีย์ ที่มีรูปแบบสมบูรณ์ แต่คงมีการบูรณะหลายครั้ง เช่นการสร้างฐานแปดเหลี่ยม ครอบฐานปัทม์ลูกแก้วออกไถ่ไว้

ส่วนประกอบของเจดีย์วัดอীগัง ประกอบด้วย ฐานเชิงสี่เหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นฐานที่ชำรุดหักพัง แต่มีร่องรอยการสร้างฐานแปดเหลี่ยมครอบฐานปัทม์ลูกแก้วออกไถ่ไว้ ถัดขึ้นไปเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วออกไถ่ยกเก็จ ต่อด้วยชุดฐานเชิงกลม ซ้อนชั้นลดหลั่นกัน 3 ชั้น ต่อด้วยชุดฐานบัวลูกแก้วออกไถ่ทรงกลม ซ้อนกัน 3 ฐาน ต่อด้วยบัวปากระฆัง องค์กรระฆัง บัลลังก์ และยอดที่หักพังไป¹⁸

¹⁷ สันติ เลืสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ วิทยุชัย-ล้านนา, หน้า 77.

¹⁸ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, หน้า 60.

วัดอীগัง แสดงภาพฐานวิหารอยู่ในแนวแกนเดียวกับเจดีย์

เจดีย์วัดอীগัง เป็นเจดีย์ทรงระฆังลั่นนาที่มีอายุราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 21

วัดคูหา มีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22¹⁹ ได้รับการบูรณะขุดแต่งแล้ว มีการประดับลวดลายบริเวณท้องไม้ ขององค์พระเจดีย์ ลวดลายที่พบประดับด้วยลายลักษณะเดียวกันกับลายประจำยาม คือลายที่มีลักษณะสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน กรอบของลายทำเป็นวงโค้ง ต่อเนื่องกัน ในทรงสี่เหลี่ยม ตรงกลางมีลายดอกกลมขนาดใหญ่ ที่ทำเป็นแถวลายเม็ดกลม ขนาบด้วยเส้นลวดสองเส้นด้านข้าง

เจดีย์วัดคูหาปัจจุบันเหลือเพียงฐานยกเก็จ

(ภาพ: <http://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=moonfleet&group=154>)

วัดหัวหนองเป็นเจดีย์ช้างล้อม ที่มีขนาดเล็ก ได้รับการขุดแต่งและบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2513 โดยกรมศิลปากร เป็นเจดีย์ที่มีลักษณะความสัมพันธ์กับศิลปะลังกา และเจดีย์ช้างล้อมสุโขทัย ตามความในเอกสารมีการกล่าวถึง การกลับมาจากลังกาของพระมหาธรรมคัมภีร์และคณะ มีการอุปสมบทพระภิกษุที่ท่าลาดกุมกาม ในปี พ.ศ. 1976²⁰

วัดหัวหนองปรากฏฐานขั้วประตูโขง ซึ่งประตูทางเข้าวัด ซึ่งเหลือเพียงฐานในปัจจุบัน

¹⁹ จิรศักดิ์ เศรษฐศาสตร์, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, หน้า 33.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

เจดีย์ข้างล่อมวัดหัวหนอง ปรางค์ข้างปูนปั้นขนาดเล็กที่ฐานเจดีย์

วัดปู่เปี้ย ปรางค์เจดีย์วิหาร และอุโบสถ โดยเจดีย์นักวิชาการได้กำหนดอายุเจดีย์องค์นี้ว่า อยู่ในราวครึ่งหลังของปลายพุทธศตวรรษที่ 21 มีรูปแบบเป็นเจดีย์ทรงปราสาท ที่มีรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากเจดีย์ในยุคเดียวกัน กล่าวคือส่วนฐาน ที่มีการเพิ่มความสูงของฐานแต่ละชั้นให้สูงมากขึ้น และมีการซ้อนชั้นของชุดฐานปัทมถึงสองชั้น

สำหรับส่วนประกอบของเจดีย์วัดปู่เปี้ย ประกอบด้วยฐานเชิงสี่เหลี่ยม ต่อด้วยฐานยกเก็จซ้อนชั้นกันสามชั้น ต่อด้วยชุดฐานปัทมยกเก็จที่ซ้อนกัน 2 ชุดฐาน ทำให้รูปทรง ของเจดีย์มีความสูงเพิ่มมากขึ้น ต่อด้วยเรือนธาตุในทรงปราสาท ที่ประกอบด้วยชุ่มจระณะสี่ด้าน ที่ใช้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ต่อด้วยชุดฐานบัวหรือฐานปัทมในผังแปดเหลี่ยม ต่อด้วยชุดชั้นมาลัยเถาในผังแปดเหลี่ยมสามชั้น ต่อด้วยองค์ระฆัง ส่วนของบัลลังก์และส่วนยอดหักชำรุดไปหมดแล้วในบริเวณชุ่มจระณะมีการประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้น ที่ปั้นเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา ดอกไม้ใบไม้ ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

วิหารวัดปูเปี้ยที่มีเจดีย์อยู่ท้ายวิหาร และมีอุโบสถขนาดเล็กอยู่ขวามือ

เจดีย์วัดปูเปี้ยเป็นเจดีย์ทรงปราสาทล้านนา

ซุ้มจระนำของเจดีย์เป็นซุ้มแบบหน้านาง สำหรับลายที่ประดับนั้น เป็นลายก้านคดโค้งที่มีเส้นก้านลายขนาดเล็กเท่ากันหมด²¹ ดังนั้นลายปูนปั้นที่ประดับเจดีย์วัดปูเปี้ย น่าจะเป็นลายที่สืบทอดกันมาในท้องถิ่นที่สร้างขึ้น คราวเดียวกันกับเจดีย์ ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21

²¹ น. ณ. ปากน้ำ, ลายปูนปั้นมณฑลศิลปอันเลิศแห่งสยาม, (กรุงเทพฯ เมืองโบราณ, 2532), หน้า 55.

ลักษณะของกรอบซุ้มจระนำที่ประดับเจดีย์วัดปู่เปี้ยนั้น มีลักษณะแบบซุ้มหน้านาง ภายในกรอบประดับด้วยลายดอกไม้ ที่จัดวางเป็นระยะห่างเท่า ๆ กัน เชื่อมต่อกันด้วยก้านและใบ ปลายกรอบซุ้มทำเป็นรูปตัวหงา ที่ภายในบรรจุด้วยกลุ่มกระหนก ด้านบนหัวเสาประดับด้วยลายรูปสัตว์กึ่งกลางกรอบหน้านาง ประดับด้วยลายดอกไม้ในกรอบวงโค้ง ลักษณะแบบดอกประจํายาม ซุ้มลดด้านหลังกรอบหน้านาง ประดับด้วยลายลายกระหนกเรียงต่อกันไปบรรจบกัน ลักษณะของลายเหล่านี้ มีความเรียบวางโดยการรีด และบิดเนื้อปูนให้บางพลิ้วมากขึ้น²²ซึ่งลักษณะการบิดงอ ของซ่อและใบไม้ในลักษณะนี้ พบในศิลปะจีนสมัยราชวงศ์หมิงอีกด้วย²³

เรือนธาตุประดับบนเจดีย์วัดปู่เปี้ย

²² จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา,ประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเวียงกุมกาม, หน้า 40.

²³ Jessica Rawson , *Chinese Ornamental The Lotus and the Dragon*, (London : The trustees of The British museum , 1984), p.87

ลายปูนปั้นบนกรอบซุ้มจรณะที่ประดับเจดีย์วัดปู่เปี้ยเป็นเอกลักษณ์รูปทูลเกล้าฯ และกระหนกแบบศิลปะล้านนา

วัดป่าด้อม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้นอกเวียงกุมกาม ชื่อของวัดนี้ตั้งกันตามชื่อเจ้าของที่ดิน มีโบราณสถานขนาดใหญ่ ประกอบด้วย วิหารที่มีฐานใหญ่ มีบันไดทางขึ้นวิหารทางทิศตะวันออก ราวบันไดด้านปลายทำเป็นรูปตัวหงา สำหรับเจดีย์เหลือเพียงส่วนฐาน มีกำแพงแก้วก่อล้อมรอบโบราณสถาน ทางด้านหน้าของกำแพงแก้วนี้มีซุ้มประตูโขงอีกด้วย

สันนิษฐานว่าวัดแห่งนี้ ควรมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 นอกจากนี้ยังพบร่องรอยวิหารอีกหนึ่งหลังทางด้านทิศเหนือ

จากการขุดค้นวัดทุ่งป่าด้อม พบว่าโบราณสถานถูกฝังจมอยู่ใต้ดินลึกประมาณ 2 เมตร ในลักษณะถูกทรายฝังกลบ ซึ่งเป็นทรายที่ถูกน้ำพัดพามาเมื่อครั้งถูกน้ำท่วมใหญ่²⁴

²⁴ สรวิศ อ่องสกุล, เวียงกุมกาม: การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา, หน้า 84.

วัดป่าด้อม ปรากฏวิหาร อุโบสถที่เหลือเพียงฐานอาคาร

ลายปูนปั้นมกรายมังกร บนใต้ทางขึ้นอุโบสถวัดป่าด้อม

วัดหนานช้าง เป็นวัดขนาดใหญ่ ปรากฏฐานวิหาร กำแพงแก้ว และฐานของซุ้มโขง วัดหนานช้างคงมีความสำคัญมาโดยตลอดราชวงศ์มังราย และหลังจากนั้น เพราะการขุดค้นโดยกรมศิลปากรเมื่อไม่กี่ปียังพบเครื่องลายครามจีนในสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลายจำนวนมาก ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงที่เมืองเชียงใหม่เสียเอกราชแก่พม่าแล้ว

ระดับพื้นดินเดิมของวัดหนานช้างอยู่ต่ำกว่าระดับดินปัจจุบันกว่า หนึ่งเมตรเศษๆ แสดงถึงการทับถมของดินและตะกอนจากน้ำท่วม

วัดพนานช้าง ในภาพด้านขวามือเป็นวิหารหลวงภายในวัด

เครื่องลายครามจีนสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลายพบที่วัดพนานช้าง

หลักฐานทางศิลปกรรมที่กล่าวมาได้แสดงถึงความรุ่งเรืองของเวียงกุมกามที่มีความเจริญควบคู่กับเมืองเชียงใหม่มาโดยตลอดแม้ว่าจะย้ายราชธานีมาตั้งยังเมืองเชียงใหม่แล้วก็ตาม และเวียงกุมกามยังคงมีความเป็นชุมชนสืบต่อมาภายหลังที่พม่าเข้าปกครองล้านนาแล้ว และค่อยๆ ร้างๆ ไป จนกระทั่งมาเป็นชุมชนที่ได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งในช่วงฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่เมื่อพุทธศตวรรษที่ 24-

25